

УДК 811.133.1'37

Бритвін Д. В.

ФРЕЙМОВЕ МОДЕЛЮВАННЯ ДОМЕНУ МАРГІНАЛЬНА ЛЮДИНА ТА ЙОГО ВЕРБАЛІЗАЦІЯ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКИХ РОМАНІВ): ПРЕДМЕТНИЙ ФРЕЙМ

У статті робиться спроба фреймового моделювання домену *маргінальна людина* з використанням предметного фрейму (на матеріалі французьких романів XX століття) та аналіз його вербального наповнення. Запропонована схема предметного фрейму домену *маргінальна людина* може бути варіативною у процесі дослідження маргінальності у будь-якому художньому творі.

Ключові слова: маргінальна людина, домен, предметний фрейм, слот, когнітивний простір.

Бритвін Д. В. Фреймовое моделирование домена маргинальный человек и его вербализация (на материале французских романов): предметный фрейм. – Статья.

В статье делается попытка фреймового моделирования домена маргинальный человек с использованием предметного фрейма (на материале французских романов XX века) и анализ его вербального наполнения. Предложенная схема предметного фрейма домена маргинальный человек может быть основой для исследования маргинальности в художественных произведениях.

Ключевые слова: маргинальный человек, домен, предметный фрейм, слот, когнитивное пространство.

Brytvin D. V. Frame modeling of the domain Marginal Man and its verbalization (on the material of French novels): object-centre frame. – Article.

The article deals with frame modeling of the domain Marginal Man with the help of object-centre frame (on the material of French novels of the 20th century) and analyses its verbal packing. The scheme of the object-centre frame introduced by the author can be used in studying marginality in any fiction work.

Key words: marginal man, domain, object-centre frame, slot, cognitive space.

Маргінальність як абстрактне поняття, її роль, ознаки, прояви, маркери тощо у світлі антропоцентричної парадигми можна визначити через ту роль, яку відіграє по відношенню до цієї реальності людина (під абстрактними розуміємо такі поняття, у яких узагальнені окремі сторони, властивості, відношення предметів). Послугуючись нашими дослідженнями маргінальності у французьких романах, можемо стверджувати, що базовими у реконструкції **концептосфери маргінальності** є **домен маргінальна людина** та **домен середовище**.

Метою нашої розвідки є дослідження когнітивного простору домену *маргінальна людина* за допомогою побудови предметного фрейму. Матеріалом дослідження слугували романи таких французьких письменників, як «Життя попереду» Ромена Гарі, «Подорож на край ночі» Л.-Ф. Селіна, «Моражавін» Б. Сандрара, «Щоденник злодія» Ж. Жене.

Оскільки світогляд формується за певними сценаріями як набір стереотипних ситуацій, внутрішню організацію та зовнішні зв'язки домену *маргінальна людина* представляємо у вигляді **фреймової структури** (вона адекватно відбиває зміст даного домену), слоти якої можуть бути заповнені конкретною інформацією, «релевантною до даного домену» [5], та стати засобом для розуміння більшості кількості явищ та процесів [3, 69].

Саме фреймове моделювання як засіб репрезентації певної інформації дозволяє пов'язати когнітивний та мовний рівні, поєднуючи слоти фрейма з їхнім вербальним наповненням [8, 391].

Існує чимало визначень терміну «фрейм» у сучасній лінгвістиці. М. Мінський висловлює думку

про те, що фрейм є «мінімально структурована необхідна інформація, яка однозначно визначає певний клас предметів» [4, 7].

При цьому слід зазначити, що фрейм – це не будь-яка інформація, а одиниця знань, «організована навколо деякого концепту» [9], до того ж він містить у собі «дані про суттєве, типові і важливі для цього концепту у рамках певної культури» [1, 89].

О. А. Селіванова вважає, що фрейм слугує для експлікації як вербальної, так і невербальної інформації, до того ж структурованої, у якій відбиті знання про стереотипні ситуації, що описані у тексті [7, 101].

М. М. Полужин стверджує, що фрейм є «одиницею знань, яка зберігається в пам'яті й формує певну понятійну структуру мовного (конструкції взаємопов'язаних слів), а також позамовного досвіду (уміння відповідним чином орієнтуватися у ситуації)» [6, 119].

Ми будемо вважати фрейм універсальним квантом знань, який є ієрархічно упорядкованим (структурована мовна та позамовна інформація про поняття чи стереотипні ситуації). Структура фрейму передбачає наявність слотів (вузлів) та їхнє взаємозв'язки.

Саме фреймове моделювання домену *маргінальна людина* та аналіз його вербального наповнення дасть змогу репрезентувати семантичну інформацію різного рівня для представлення когнітивного простору вище зазначеного домену у романах французьких письменників, у чому і полягає, на нашу думку, **актуальність** даного дослідження.

Новизною даної розвідки є те, що вперше проведено фреймове моделювання (у даному випадку із використанням предметного фрейму) домену *маргінальна людина* та аналіз його вербального наповнення за матеріалами зазначених вище романів французьких письменників, та створена схема-варіант, що може бути використана у процесі концептуального аналізу домену *маргінальна людина* у будь-якому художньому творі.

Ми вважаємо, що домен *маргінальна людина* (*маргінал*) є базовим, структуроутворюючим у концептуальній мережі концептосфери *маргінальність* (зв'язок між доменом та концептосферою відбувається на основі посесивного фрейму: частина – ціле), тому саме фреймове моделювання дає можливість поставити його в центр такої мережі як агенса. Надалі зосередимось на виокремленні основних слотів предметного фрейму (за С. А. Жаботинською [2]) та визначимо їхнє вербальне наповнення.

Аналіз репрезентації предметного фрейму домену *маргінальна людина* виявив 5 різних слотів, з різним кількісним наповненням (заповнюються пропозиціями – варіативними складовими):

Слот [ДЕХТО: агенс – СУБ'ЄКТ МАРГІНАЛЬНОСТІ, МАРГІНАЛ] є центральним, модератором всіх взаємозв'язків та відношень елементів фреймової моделі та містить 2 підслоти: ОСОБА / ОСОБИ (ГРУПА).

Номінації, що об'єктивують підслоти ОСОБА / ОСОБИ (ГРУПА) представлені наступними пропозиціями:

– імігрант/імігранти: *arabes* (13, 155);

– прізвиська:

...*le garçon m'avait un peu traité de sordide à cause du pourboire* (13, 3);

...*une masse de petits crétins gueulards* (13, 4) (ватага...кретинів);

...*ce ténébreux* (13, 18);

...*se muèrent une satanée bande de gaillards* (13, 43) (банда відірвиголів);

... *bougnoule* (13, 66) (чорномазий);...*fous* (13, 203);

– декласовані елементи:

voleur; mendiant (11, 48); *pute* (11, 157);

Il vivait parmi les mendiants, les tapettes, les voleurs et les filles (11, 5);

...*cette foule de voleurs, de filles, de mendiants, de tapettes* (11, 15);

– за майновим станом: *loqueteux* (11, 9) (голодранець); *pauvre* (13, 31);

– за професійною приналежністю *pute* (11, 5); *proxénète* (10, 15);

prostituée (13, 28);

– за нетрадиційною статевою орієнтацією: *pédérastes* (11, 48);

horde de pervers (11, 14) (орда збоченців);

– за рисами характеру, зовнішності, станом здоров'я: *fous héroïques* (13, 5) (героїчні психи); *aliéné* (13, 30);

Un fou, ce n'est que les idées ordinaires d'un homme mais bien enfermées dans une tête. Le monde n'y passe pas à travers sa tête et ça suffit. Ça devient comme un lac sans rivière une tête fermée, une infection (13, 202);

Une bande de ratés! (13, 230) (ватага невдах).

Слот [СУБ'ЄКТ МАРГІНАЛЬНОСТІ ТАКИЙ (якість)] має сім підслотів, що заповнюються такими компонентами-пропозиціями:

– за фізичною ознакою: *à main unique* (11, 20); *anémiques* (13, 64) (худосочні);

– за психічними відхиленнями: *aliénés, fou* (13, 208);

Il existe des fous simples et puis il existe d'autres fous, ceux que torture la marotte de la civilisation... (13, 204);

– за моральними характеристиками: *voleur honteux* (11, 91) (непорядний злодій);

– за психологічним станом: *перехідний, тривожний, самотній, відчужений, непевний, амбівалентний*:

...*je me sentais perdu et absurdement léger* (11, 64);

...*j'étais dispersé, anéanti* (11, 85); ...*malheureux* (13, 11);

– за зовнішнім виглядом:

chassieux, puceux, transis (13, 2);

...*des yeux pâles et furtifs comme ceux des loups* (13, 4);

Mes vêtements étaient sales et pitoyables... (13, 5);

...*pâles toujours et somnolents...* (13, 114);

...*avec une tête d'assassin besogneux...* (13, 146);...*sales...* (13, 203);

– за рисами характеру:...*un voleur paresseux* (11, 48);...*petits bonhommes* (11, 48) (простофіля);

– за моделями поведінки:

...*battus, rançonnés...* (11, 31); ...*agressifs, vétillieux et hâbleurs...* (13, 203).

Слот [СУБ'ЄКТ МАРГІНАЛЬНОСТІ існує ТАМ] експлікує місце перебування і середовище існування:

країна:

... *dans l'Europe centrale et en France* (11, 38); ... *sur la Terre* (13, 5);

район: *Des rues, des avenues ...des quartiers tout entiers* (13, 18);

будинок: ...*une petite prison pépère* (13, 5); ... *dans la maison* (13, 10); ...*à l'hôtel* (13, 27);

Mon hôtel me suffisait. Tombe gigantesque et odieusement animée (13, 101);

Désemparé, je quittai la Comédie pendant qu'on éteignait les derniers flambeaux des couloirs et rejoignis seul, par la nuit, sans tramway, notre hôpital, souricière au fond des boues tenaces et des banlieues insoumises (13, 48).

на межі: *au bout de la Zone* (13, 119);

...**cambriolage**...(non dans **la vie**, il nous conduirait, **hors d'elle**) (11, 11);

на периферії: ... **au bout du monde** (13, 9); ... **aller aux alentours**... (13, 114);

On retrouve le fil des jours comme on l'a laissé à traîner **par ici**, **poisseux**, **précaire** (13, 117);

Comme malades c'était plutôt des gens **de la zone** que j'avais, de cette espèce de village qui n'arrive jamais à se dégager tout à fait de la boue, coincé dans les ordures (13, 163);

у оточенні: **Tout** m'était hostile et froid (12, 107);

Les rues que nous franchissions nous menaçaient comme de tout leur silence **armé jusqu'en haut de pierre à l'infini, d'une sorte de déluge en suspens**. Une ville aux aguets, **monstre à surprises**, visqueux de bitumes et de pluies (13, 108);

Dans ce milieu de réprouvés le jugement d'autrui ne saurait compter (13, 133); ... **dérouté** qu'on est d'abord **par la tristesse et par le trop d'indifférence** de l'endroit (13, 181);

Les gens qu'on rencontre traînent un destin si lourd que ça vous embarrasse pour eux (13, 182).

Слот [СУБ'ЄКТ МАРГІНАЛЬНОСТІ існує/діє ТОДІ] передбачає час перебування чи існування ТАМ чи в певних умовах:

...le matin (13, 3); ...dans deux mois (13, 3); ... un quart d'heure (13, 3); maintenant (13, 4); le soir (13, 12); demain (13, 17); heure (13, 17); pendant la guerre (13, 20); jour et nuit (13, 53) тощо.

Il y a un moment de la misère où l'esprit n'est plus déjà tout le temps avec le corps. Il s'y trouve vraiment trop mal (13, 108).

Слот [СУБ'ЄКТ МАРГІНАЛЬНОСТІ є / існує СТИЛЬКИ] представлений лексемами: *foule* (13, 15); *une masse* (13, 4); *bande* (13, 17); *file de jours* (13, 117) тощо.

Слот [СУБ'ЄКТ МАРГІНАЛЬНОСТІ існує ТАК] спосіб буття: формується наступними підслотами, з різним кількісним наповненням та способами вербалізації:

– ізольовано:

C'est contre le dehors au contraire qu'elle était contractée, comme si le froid, tout l'horrible et la mort ne devaient lui venir que de là, pas du dedans (13, 126);

On est séparé d'eux par toute la peur et on en reste écrasé jusqu'au moment où ça finit d'une façon ou d'une autre et alors on peut enfin les rejoindre ces salauds de tout un monde dans la mort ou dans la vie (13, 167);

On ne peut même pas dire que c'est désordre ce quartier-là, **c'est plutôt comme une prison**, presque bien tenue, une prison qui n'a pas besoin de portes (13, 182);

– відірвано від звичного середовища:

Mon départ pour **la forêt**, je ne l'envisageais plus qu'avec désespoir et révolte (13, 71); **C'est de l'horreur de perdue** (13, 167);

Pour un empire, on ne les aurait pas fait **sortir de leurs têtes** ces gens-là (13, 202);

– неукорінено:

Pendant longtemps, je n'ai pas su que j'étais **arabe** parce que personne ne m'insultait (10, 2);

C'est moi qui étais chargé de conduire Banania dans **les foyers africains** de la rue Bisson **pour qu'il voie du noir** (10, 2);

– віддалено від центру; *reculées* dans ces limbes (10, 2) (*випушені на задвірки*);

– у обмеженому просторі:

а) фізично обмежено:

Presque tous les désirs du pauvre sont **punis de prison** (13, 98);

Elle avait la certitude que **si elle ouvrait sa porte les forces hostiles déferleraient chez elle, s'empareraient d'elle** et que **ça serait fini une fois pour toutes** (13, 125);

Des passagers renfermés et qui passaient longtemps à faire des projets plus tristes encore que la vie et des économies aussi et **puis à se méfier de la lumière et aussi de la nuit** (13, 160);

б) духовно обмежено:

Mais si on nous arrosait ainsi clients de tant de lumière profuse, si on nous extirpait pendant un moment de nuit habituelle à notre condition, cela faisait partie d'un plan (13, 101);

...quant à **son pays** il m'épouvantait tout bonnement plus que tout l'ensemble de menaces directes, occultes et imprévisibles que j'y trouvais, surtout par **l'énorme indifférence** à mon égard qui le résumait à mon sens (13, 104);

...leur ville me navrait (13, 105);

...**la vie** n'est qu'**un délire** tout bouffi de mensonges (13, 179).

– бідно:

J'en appris encore bien d'autres à l'abri des palmiers qui prospéraient par contraste d'une sève provocante le long de ces rues **aux demeures fragiles**;

Elle les tenait déjà d'ailleurs **la misère** (13, 178).

– за межею бідності:

misère (13, 37); *dépouillement* (11, 48);

Je m'attendais bien à quelque chose de ce genre-là en fait **d'habitation**, mais tout de même la réalité **dépassait mes prévisions** (13, 80);

...leur **trop de misère** me faisait peur (13, 100);

La misère est géante, elle se sert pour essuyer les ordures du monde de votre figure comme d'une toile à laver. Il en reste (13, 106);

Je lui répondis que si je ne trouvais pas quelques dollars à l'instant même, **je ne coucherais nulle part** (13, 108);

On ne monte pas dans la vie, **on descend** (13, 226);

– незахищено:

...il fallait **faire gaffe** (10, 21);

Une fois, alors que j'avais **la police au cul** (10, 21);

Vous l'aimez bien, ce petit. – J'ai seulement peur qu'on me le prenne (10, 20);

Je rêvais d'être flic parce qu'ils ont la force de sécurité (10, 8);

Chez Madame Rosa il y avait pas la sécurité et on ne tenait tous qu'à un fil, avec la vieille malade, sans argent et avec l'Assistance publique sur nos têtes et c'était pas une vie pour un chien (10, 6);

– нетипово:

...ces petits copains de la Pordurière qui passaient par des alternatives d'anéantissement et d'agressivité (13, 71);

– безправно:

...ils ne savaient pas, ces primitifs, l'appeler "Monsieur" l'esclave, et le faire voter de temps à autre, ni lui payer le journal, ni surtout l'emmener à la guerre, pour lui faire passer ses passions (13, 66);

– у стані вибору:

C'est peut-être ça qu'on cherche à travers la vie,

rien que cela, le plus grand chagrin possible pour devenir soi-même avant de mourir (13, 116);

Mais quand on a conquis quelques facilités pour subsister même assez chichement dans un certain endroit, à l'aide de certaines grimaces, il faut bien persévérer ou se résigner à crever comme un cobaye (13, 138);

On a bien le droit aussi nous, de se chambarder d'un flanc sur l'autre

...c'est tout ce qu'on peut faire et tout ce qu'on a trouvé comme défense contre son Destin (13, 169).

Схематично структура та наповнення пропозиціями предметного фрейму домену маргінальна людина показано на Схемі 1.

Отже, актант (маргінал) у предметному фреймі характеризується за буттєвими, локативними, темпоральними, кількісними та якісними параметрами [2], що дає змогу встановити та проаналізувати внутрішньопросторовий зв'язок між актантом

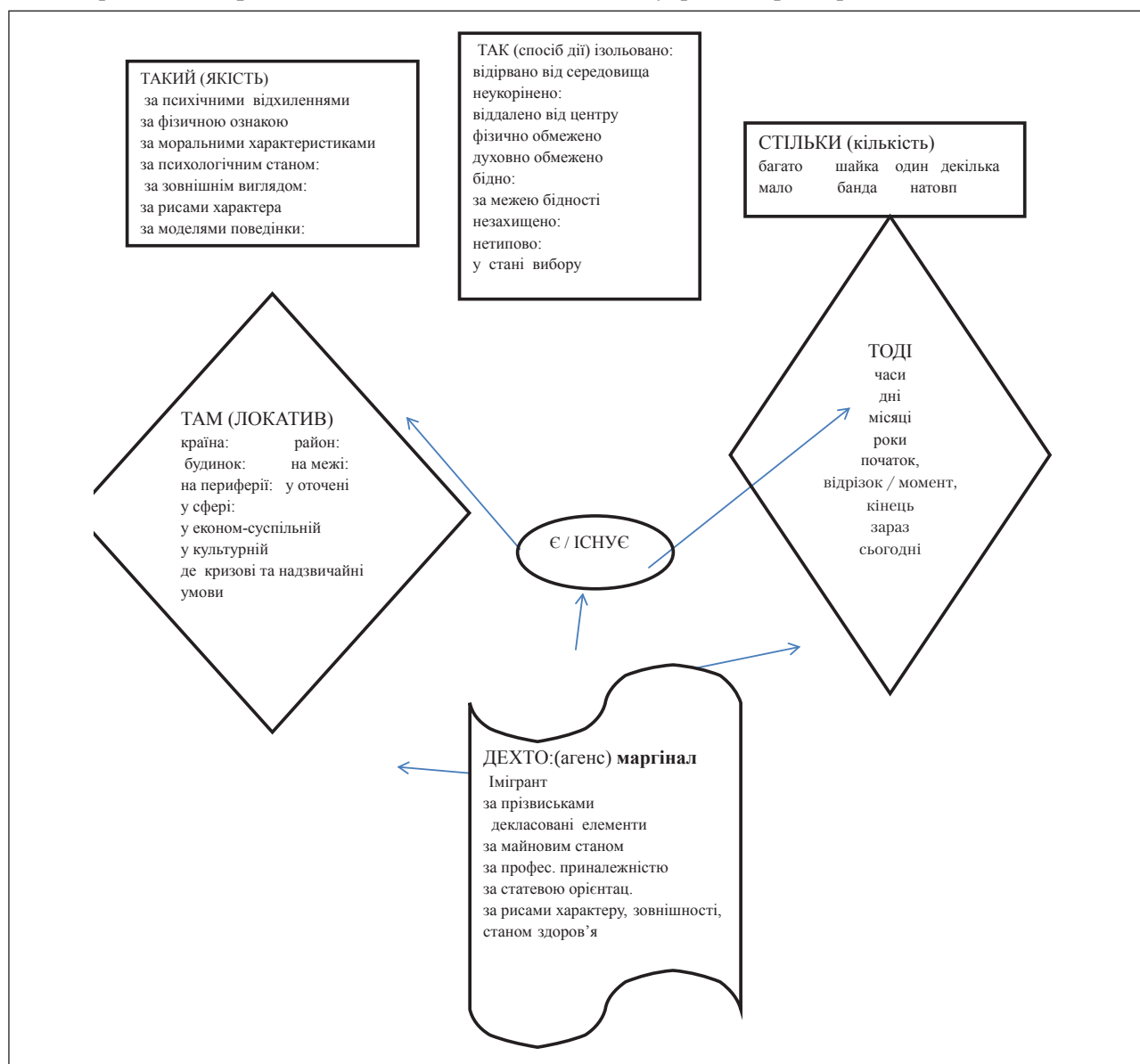

Схема 1. Предметний фрейм домену маргінальна людина

(агенсом) і його властивостями, характеристиками. Вербальне наповнення слотів предметного фрейму представлено понятійними категоріями системи частин мови: слот якість представлений здебільшого прикметниками; слот предмет – іменниками; слот кількість – числівниками чи іншими кваліфікаторами; слот буття – дієсловами; слот місця буття – словосполученнями-кваліфікаторами місця; слот час буття – прислівниками, а також контекстуально (з виокремленням слів чи словосполучень-ідентифікаторів основних ознак певних

слотів). Запропонована нами схема предметного фрейму домену *маргінальна людина* може вважатися окремим конститuentом загальної міжфреймової мережі, яка може слугувати основним базовим варіантом у дослідженні даного домену у будь-якому художньому творі.

Перспективним, на нашу думку, є дослідження та побудова схеми акціонального, посесивного, таксономічного, компаративного фреймів домену *маргінальна людина* та формування варіативної міжфреймової мережі.

Література

1. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика / Н. Н. Болдырев // – Тамбов: Из-во Тамбовского ун-та, 2000. – 123 с.
2. Жаботинская С. А. Концептуальный анализ: Типы фреймов // Вісник Черкаського університету, 1999. – Вип. 11. – С. 3-20.
3. Засєкіна Л. В. Методологія психолінгвіст. досліджень // Вісн. Харків. нац. ун-ту, 2001. – № 520. – Вип. 3. – С. 69-73.
4. Минский М. Фреймы для представления знаний / М. Минский // – И. : Энергия, 1979. – 152 с.
5. Пантелей М. В. Фреймовий аналіз понятійного складника лінгвокультурного концепту POLITICIAN/ПОЛІТИК у британському газетному дискурсі // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://bibl.kma.mk.ua/pdf/novitfilolog/13/62.pdf>.
6. Полужин М. М. Когнітивна парадигма лінгвістичних досліджень / М. М. Полужин // Проблеми романо-германської філології: зб. наук. праць. – Ужгород: Ужгород. держ. ун-т, 1999. – С. 4-22.
7. Селиванова Е. А. Когнитивная ономазиология / Е. А. Селиванова. – К. : Изд-во украин. фитосоциол. центра, 2000. – 248 с.
8. Тишко О. В., Коцюк Л. М. Лінгвістичний аналіз поняття фрейму / О.В. Тишко, Л. М. Коцюк // Наукові записки Острозької Академії. Серія «Філологія». – Вип. 11. – Острог, 2009. – С. 391-399.
9. Dijkvan T. A. Discourse and Structure and Process / van T. A. Dijk. – Vol. 1. – London: Sage publications, 1998. – 356 p.

Джерела ілюстративного матеріалу

10. Gary, R. «La vie devant soi» / R. Gary. Collection Folio, 1982. – 288 p.
11. Genet J. Journal du Voleur / Jean Genet. – Paris, Gallimard, 1949. – 320 p.
12. Cendrars B. «Moravagine» / B. Cendrars. Grasset, Les Cahiers rouges, 2011. – 282 p.
13. Céline, L.-F. «Voyage au bout de la nuit» / L.-F. Céline Gallimard, Collection Folio, 1972. – 505 p.